

ZAŠTITA NA RADU I NJEN ODNOS PREMA ŽIVOTNOJ SREDINI

OCCUPATIONAL SAFETY AND IT'S RELATIONSHIP TO ENVIRONMENTAL

Milorad Janković

Univerzitet Sinergija

Raje Baničića bb, Bijeljina, BiH

Telefon: + 387 55 217 100, Fax: +387 55 219 070

E-mail: mjankovic@sinergija.edu.ba

Apstrakt

U radu je obrađen pojam zaštite na radu i bezbjednosti na radu i njihov uticaj na životnu sredinu. Ukazano je na određene pravno-teorijske razlike u definisanju pojedinih pojmova. Zaštita na radu tj. njeni dijelovi predstavljaju dio zaštite životne sredine. Istaknuta je nužna veza između kvaliteta zaštite radnika na radnom mjestu i mogući uticaj tih mjera na radno okruženje i životnu sredinu. Na značaj zaštite na radu ukazuje i veoma obimna normativna djelatnost Međunarodne organizacije rada u ovoj oblasti, kao i veliki broj komunitarnih izvora prava Evropske unije.

Ključene reči: zaštita na radu, uslovi rada, životna sredina, bezbjednost radnika, radno mjesto

Abstract

The paper describes the concept of safety and security at work and their impact on the environment. It points to certain legal and theoretical differences in the definition of certain terms. Safety at work ie. its parts represent a part of environmental protection. The papers also emphasizes the strong link between the quality of the care of workers in the workplace and the possible impact of these measures on the working environment. The importance of occupational safety is also indicated by extensive legislative activities of international organizations working in this area and a large number of sources of Community law of the European Union.

Keywords: occupational safety, working conditions, environment, worker safety, workplace

UVOD

Humanizacija ljudskog rada, zaštita zdravlja i zaštita životne sredine postali su imperativ savremenog čovječanstva. Zato, u drugoj polovini XX-og vijeka, i početkom trećeg milenijuma, bilježimo živu normativnu aktivnost, čiji je predmet regulisanje zaštite na radu, zdravstvena zaštita i zaštita životne sredine.

Obavljajući svoj rad angažovani radnici dolaze u dodir sa različitim mašinama, alatima, repromaterijalima, agensima i ostalim predmetima, koji utiču ili mogu uticati na

zdravlje i život ljudi. Taj rad se odvija na posebnim prostorima. I ti prostori utiču, na izvjestan način, na ljude.

I ljudi utiču na svoje radno okruženje, pa i životnu sredinu, bez obzira da li se pridržavaju, ili ne, zadatih režima rada.

Sve je prisutnija svest o potrebi da se sačuva čovjek i da se čovjek zaštiti od samog sebe. U trci za zaradom čovjek ne ugrožava samo druge ljude. On ugrožava i cjelokupnu životnu sredinu.

Zato su od neprocjenjive važnosti sve mjere, postupci, i radnje koje se provode od strane Međunarodne organizacije rada i drugih međunarodnih organizacija i asocijacija koje se bave pitanjima uslova za rad, uslovima rada i zaštitom životne sredine. To isto važi i za nacionalne nivoe, pa sve do organizacija, kao i pojedinaca.

1. POJAM ZAŠTITE NA RADU

Pojam „zaštita na radu“ je veoma širok. U naučnoj i drugoj literaturi možemo se susresti i sa drugim pojmovima kao npr. „tehnička zaštita na radu“, „higijensko tehnička zaštita“, „bezbjednost rada“, „sigurnost rada“, „higijena rada“. Kao organizovana društvena djelatnost zaštita na radu pojavljuje se u XVIII vijeku i sa uvođenjem mašina na tehnički pogon u proizvodnji.¹ To je razlog zbog kojeg se susrećemo sa pojmom „tehnička zaštita“.

Ne postoji usaglašena pravno-teorijska definicija zaštite na radu. Borivoje Šunderić navodi da „zaštita na radu podrazumeva stvaranje uslova rada na radnom mjestu, radnoj sredini i radnoj okolini koji će spriječiti dejstvo faktora (izvora) opasnosti po organizacionu radnu sposobnost i zdravlje radnika i drugih lica i koji će omogućiti da on (radnik) vrši radnu djelatnost i ostvaruje radni učinak uz ulaganje normalnih fizičkih i intelektualnih napora, a da pri tome ne dođe do ugrožavanja zdravlja (psihičkog, fizičkog i socijalnog) i života.“²

Zakon o zaštiti na radu Republike Srpske³ ovako određuje pojam zaštite i zdravlja na radu: „Zaštita i zdravlje na radu, u smislu ovog zakona, obuhvataju skup organizovanih mjera i aktivnosti usmjerenih ka stvaranju uslova koji obezbjeđuju :

1. Bezbjednost na radu,
2. Sprečavanje i otklanjanje opasnosti i štetnosti koje mogu prouzrokovati povrede na radu, profesionalna i druga oboljenja i oštećenja zdravlja radnika na radu,
3. Zaštitu zdravlja i radne sposobnosti radnika.

Iz navedenih formulacija zaštite na radu može se zaključiti da mjere zaštite na radu prvenstveno imaju preventivnu funkciju. Međutim, svakodnevna praksa pokazuje da se i pored eventualne prevencije susrećemo sa različitim negativnim uticajima kojima su radnici izloženi na radu, počev od povreda na radu, izloženosti štetnim uticajima, profesionalnih oboljenja, pa sve do smrtnih posljedica. To upućuje da zaštita na radu nije samo prevencija. Ona podrazumjeva i praćenje i otklanjanje svih štetnih uticaja koji djeluju na radnika i kontinuiran rad na poboljšanju uslova za rad i uslova rada.

¹ Borivoje Šunderić (2001) *Pravo Međunarodne organizacije rada*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, str. 300.

² Isto, str. 302.

³ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 1/08, član 1.

2. NORMATIVNA DJELATNOST MEĐUNARODNE ORGANIZACIJE RADA U OBLASTI ZAŠTITE NA RADU

Od samog formiranja Međunarodne organizacije rada i donošenja njenog ustava zaštita na radu je jedna od ključnih oblasti interesovanja i nadležnosti ove specijalizovane organizacije Ujedinjenih nacija. Zaštita na radu je jedan od ustavnih ciljeva Međunarodne organizacije rada (u daljem tekstu: MOR).

Materiju zaštite na radu MOR reguliše donošenjem:

- a) Konvencija i
- b) Preporuka.

MOR je usvojila niz konvencija i preporuka, između kojih treba posebno spomenuti Konvenciju br. 155 o Zaštiti na radu i radnoj sredini. Riječ je o konvenciji koja spada u opšte obavezne norme, jer se njena primjena odnosi na sve privredne grane kao i na sve radnike, angažovane u svim granama privrede. To je obilježje i ostalih opštih obaveznih normi zaštite na radu.

Postoje i posebne zaštitne norme u oblasti zaštite na radu. Njihova primjena se ne odnosi na sve privredne grane i sve radnike. Posebne zaštitne norme odnose se na:

- a) Zaštitu s obzirom na pojedine djelatnosti odnosno vrstu poslova (rad u ribarstvu, lukama, pomorstvu i dr.) ili
- b) Zaštitu , s obzirom na rad koji se vrši s posebnim proizvodnim sredstvima (mašine, materije opasne po život i zdravlje radnika) ili
- c) Zaštita s obzirom na pojedine kategorije lica (djeca, žene, invalidi i dr).¹

Konvencija MOR-a br. 155 o zaštiti na radu i radnoj sredini (za koji je istaknuto da pripada grupi opštih obaveznih normi) obavezuje njene potpisnice da utvrde jedinstvenu nacionalnu politiku o zaštiti na radu, da tu politiku provode i da je periodično revidiraju. Nacionalna politika utvrđuje se nakon savjetovanja sa reprezentativnim organizacijama poslodavaca i radnika (tripartitarnost). Cilj nacionalne politike mora biti sprečavanje nesreća i povreda, koje utiču na zdravlje, a nastaju kao posljedica rada, povezane su sa radom ili se događaju tokom rada, na način da se umanje, u mjeri u kojoj je to moguće, uzroci opasnosti svojstveni radnom okruženju (član 4). Ovo se postiže ili donošenjem zakona ili na drugi način primjeran nacionalnim uslovima i praksama.

Države potpisnice, od poslodavca moraju zahtijevati da radna mjesta, mašine, oprema i procesi pod njihovom kontrolom budu sigurni i bez opasnosti po zdravlje te da, u mjeri u kojoj je to razumno izvodljivo hemijske, fizičke i biološke materije i agensi pod njihovom kontrolom nisu opasni za zdravlje kada se preduzmu odgovarajuće zaštitne mjere (član 16.).

Vidi se da Konvencija 155. propisuje djelovanje na nacionalnom nivou i na nivou preduzeća (organizacija) u provođenju politika i mjera zaštite na radu i radnog okruženja.

¹ Borivoje Šunderić, *op. cit.* str. 339.

3. PRAVO EVROPSKE UNIJE U OBLASTI ZAŠTITE NA RADU

Principi na kojima počiva Evropska unija podrazumjevaju ekonomsko i socijalno blagostanje, zaštitu zdravlja i dostojanstvo građana. Pored toga, sloboda kretanja radnika i sloboda kretanja kapitala, koji važe za područje Evropske unije, stvaraju potrebu za donošenjem komunitarnih propisa vezanih za zaštitu na radu.

Izvori prava Evropske unije u oblasti zaštite na radu sadržani su u Osnivačkim ugovorima i u sekundarnom zakonodavstvu.

Osnivački ugovori evropskih zajednica sadrže odgovarajuće odredbe o zaštiti zdravlja i bezbjednosti na radu. Pariski ugovor kojim je 1951. godine uspostavljena Evropska zajednica za uglj i čelik kao jedan od svojih ciljeva predviđa unapređenje uslova rada i života radnika u industriji uglja i čelika. Ugovor o Euroatomu sadrži odredbe o zaštiti zdravlja i bezbjednosti na radu. Rimski ugovor proširuje zaštitu na sve zaposlene i predviđa da će zajednica podržavati i dopunjavati aktivnosti država članica, poredostalog, posebno u oblasti radnog okruženja radi zaštite zdravlja i bezbjednosti radnika.¹

Donošenjem Jedinstvenog evropskog akta iz 1986. godine, sekundarni izvori prava doživljavaju punu afirmaciju, kroz pojednostavljenje donošenja direktiva (direktive u oblasti bezbjednosti i zaštite zdravlja donose se kvalifikacionom većinom, a ne jednoglasno).

U pravnom životu Evropske unije egzistira blizu 60 direktiva vezanih za zaštitu na radu. Među tim direktivama treba izdvojiti Direktivu br. 89/391/EEC o uvođenju mjera podsticaja poboljšanja bezbjednosti i zdravlja radnika na radu.²

Na nivou Evropske unije osnovane su dvije institucije koje se, između ostalih poslova, bave i zaštitom na radu. To su:

1. Evropska agencija za zdravlje i bezbjednost na radu i
2. Viši komitet inspektora rada.

Direktivama Evropske unije propisuju se obaveze poslodavaca prema zaposlenima u pogledu prevencije od rizika, obaveze poslodavaca u pogledu prve pomoći, protivpožarna zaštita i evakuacija radnika, obaveze poslodavaca prema predstavnicima radnika, obaveze obaveštavanja i konsultovanja, obaveze omogućavanja plaćenog odsustva i sredstava za rad na prevenciji i zaštiti zdravlja i bezbjednosti na radu, obaveze poslodavca prema eksternim subjektima, obaveze tj. zabrane izricanja disciplinskih i drugih sankcija zaposlenom koji prekine rad, ako mu prijeti neposredna i ozbiljna opasnost po bezbjednost i zdravlje.

I zaposleni imaju obaveze u pogledu pridržavanja propisanih režima rada, upotrebe sredstava i sredstava zaštite na radu.

Zanimljivo je uočiti da se pojam „radno okruženje“, različito tretira i tumači u mnogim zemljama članicama Unije.

4. ZAKONI KOJI REGULIŠU ZAŠTITU NA RADU

Obaveza za donošenjem zakona kojima se utvrđuje zaštita na radu proizilazi iz člana 4. Konvencije br. 155 o zaštiti na radu i radnoj sredini, koju je Generalna Skupština MOR-a usvojila 1981. godine.

¹Branko Lubarda (2004) *Evropsko radno pravo*, Biblioteka Universitas, Podgorica, str. 246.

²Branko Lubarda, op.cit, str. 246.

U Republici Srbiji donešen je Zakon o bezbjednosti i zdravlju na radu.¹

U Bosni i Hercegovini entiteti, svojim posebnim zakonima, uređuju oblast zaštite na radu, kao i Distrikt Brčko. U Republici Srpskoj postoji poseban Zakon o zaštiti na radu².

Iako se tekstovi ovih zakona razlikuju, ipak možemo izvući neke od zajedničkih karakteristika istih:

- Regulišu se prava i obaveze u vezi sa obezbjeđenjem preventivnih mjera,
- Propisane su obaveze i odgovornosti poslodavaca u vezi zaštite na radu,
- Veliki značaj pridaje se osposobljavanju radnika za bezbjedan i zdrav rad,
- Propisuje se obaveze poslodavaca na organizovanju poslova zaštite i zdravlja na radu,
- Utvrđuje se pravo zaposlenih da biraju svoje predstavnike za zaštitu i zdravlje na radu
- U ovoj oblasti vrši se posebna inspekcija i nadzor na primjeni navedenih obaveza.

5. ODNOS ZAŠTITE NA RADU I ŽIVOTNE SREDINE

Zakonom o zaštiti na radu Republike Srbije³ životna sredina pojmovno je definisana kao skup prirodnih i stvorenih vrijednosti čiji kompleksni međusobni odnosi čine okruženje, odnosno prostor i uslove za život. Zakon o zaštiti životne sredine Republike Srpske⁴ (član 4.) pod pojmom životna sredina podrazumjeva komponente (vazduh, vodu, floru i faunu, pejzaž, izgrađenu životnu sredinu) životne sredine, određene sisteme, procese i strukturu životne sredine.

Ne ulazeći u teorijsko razmatranje „kvaliteta“ datih zakonskih definicija životne sredine, uočićemo da se snažno nameće pitanje međusobnog odnosa zaštite na radu i zaštite životne sredine.

U modernoj teoriji, uključujući i pravnu teoriju, ovaj odnos se tretira različito. Teorijska razmatranja o odnosu ovih oblasti kreću se od mišljenja da je riječ o potpuno odvojenim oblastima pa sve do toga da je zaštita na radu tek jedan segment šire oblasti, koja se zove „životna sredina“.

U najširem smislu do zaštite čovjekove okoline dolazi se preko očuvanja i zaštite sredine od samog čovjeka, a radi obezbjeđenja upravo njegovih normalnih uslova života i rada. U tom kontekstu, zaštita radne sredine, kao dio zaštite životne sredine, predstavlja zaštitu života i zdravlja pojedinca – radnika koji neposredno rade u toj sredini, ali i svih onih na čiji život i zdravlje mogu uticati poremećaji u datoj radnoj sredini koji utiču na životnu sredinu drugih.⁵

No, počnimo od pojedinca koji je radno angažovan. Ako njegovo dnevno radno vrijeme iznosi 8 sati, onda on jednu trećinu dana provodi na radnom mjestu, bez obzira koje prirode ono bilo. Angažovani radnik dolazi u dodir sa mašinama, uređajima, sirovinama,

¹ „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 101/08

² „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 1/08

³ „Službeni glasnik Republike Srbije“ br. 135/04, 36/09 i 43/11

⁴ „Službeni glasnik Republike Srpske“ br. 1/08

⁵ Sead Dedić, Jasminka Gradašćević –Sijerčić (2005) *Radno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo, str. 284.

organskim i neorganskim materijama, sredstvima zaštite na radu i ostalim komponentama. Koristeći opremu ili mašine radnik utiče na materije sa kojima dolazi u dodir. Ali i uslovi za rad i uslovi rada utiču na radnika. Oni su međusobno povezani. Zbir svih poslova i uslova pod kojim se oni obavljaju i zbir mjesta gdje se ti poslovi obavljaju, ogroman je. Kao takav on nikako ne može biti zanemaren od strane oblasti zvane životna sredina. Svaki ljudski posao i mjesto gdje se on obavlja čine jednu mikro životnu sredinu.

Dakle, zaštita na radu i životna sredina su blisko povezane oblasti su blisko povezane oblasti između kojih je teško povući granicu i utvrditi gdje završava jedna, a počinje druga, posebno u segmentu zaštite životne sredine. Štiteći čovjeka na radu, obučavajući ga, stvarajući mu zdravije i humanije uslove rada istovremeno se štiti i životna sredina i obrnuto. Zaštita na radu je dio zaštite životne sredine.

ZAKLJUČAK

Zaštita radnika na radu kojom se obezbjeđuje sigurnost na radu, štiti život i zdravlje radnika i humanizacija rada, jesu pitanja i zadaci kojima treba da se bavi svako društvo i organizacija sa ciljem njihovog unapređenja i poboljšanja.

Međunarodne konvencije rada snažno inspirišu zemlje članice da utvrđuju, provode i revidiraju politiku sigurnosti i zaštite zdravlja na radu kao i radnog okruženja.

Zaštitom životne sredine obezbjeđuje se ostvarivanje prava čovjeka na život i razvoj u zdravoj životnoj sredini i uravnotežen odnos između prirodnih aktivnosti tj. ljudskog rada i životne sredine.

Zato su zaštita na radu i zaštita životne sredine međusobno uslovljene oblasti i ljudske aktivnosti koje treba posmatrati kao dio jedinstvenog sistema na zaštiti i očuvanju i lovjeka i njegovog okruženja.

Ovo su neprekidni procesi jer sve oko nas teče i sve se mijenja. Te promene moraju da se pažljivo prate, uočavaju štetne pojave i da se kvalitetno reaguje ili preventivno ili na otklanjanju posljedica vezanih za radnike i okruženje. To je djelovanje od mikro sredine, pa sve do globalnih razmjera. To su pitanja, zadaci i problemi, koji ne poznaju i ne priznaju granice kojima smo se omeđili.

LITERATURA

- [1] Borivoje Šunderić (2001) *Pravo Međunarodne organizacije rada*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd
- [2] Branko Lubarda (2004) *Evropsko radno pravo*, Biblioteka Universitas, Podgorica
- [3] Sead Dedić, Jasminka Gradašević – Sijerčić (2005) *Radno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, Sarajevo
- [4] Milenko Heleta, (2010) *Projektovanje menadžment sistema životne i radne sredine*, Univerzitet Singidunum, Beograd
- [5] Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 135/04, 36/09, 43/11.
- [6] Zakon o bezbjednosti zdravlja na radu, Službeni glasnik Republike Srbije, br. 101/05.
- [7] Zakon o zaštiti životne sredine, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 28/07, 41/08 i 29/10.
- [8] Zakon o zaštiti na radu, Služ